

Aanpassingsbeleid in India

C.W.M. Naastepad en S.T.H. Storm*

Twee jaar geleden begon India met de implementatie van een structureel aanpassingsprogramma. Tot nu toe resulteerde dit in een daling van de economische groei, terwijl de inflatie hoog bleef. Het tegenvallende resultaat is vooral te wijten aan de bezuinigingen op infrastructuurle overheidsinvesteringen en aan het afschaffen van rentesubsidies voor kleinschalige particuliere investeringsprojecten.

Het economische beleid in India heeft de afgelopen decennia grote veranderingen ondergaan. Een periode van planning, relatieve isolatie van de wereld economie en direct overheidsingrijpen maakte vanaf het midden van de jaren zestig geleidelijk aan plaats voor een grotere nadruk op prijs- en subsidiemaatregelen als instrumenten van overheidsbeleid en liberalisering van het handels- en industriebeleid. De nieuwe economische politiek, die in de jaren tachtig hogere groei bracht maar ook een stijgende inflatie en groeiende tekorten op de overheidsrekening en de lopende rekening van de betalingsbalans, culmineerde in de aanvaarding van een programma van structurele aanpassing in de zomer van 1991.

Inmiddels loopt het aanpassingsprogramma al bijna twee jaar. Met het beschikbaar komen van een aantal recente gegevens wordt het mogelijk enig licht te werpen op de vraag hoe de economie op dit aanpassingsprogramma heeft gereageerd. Dit artikel behandelt de vraag in hoeverre de korte-termijn doelen al zijn gerealiseerd, en in hoeverre de korte-termijn resultaten hoop geven voor de realisatie van de door de beleidsmakers gewenste resultaten op de langere termijn.

Logica van het aanpassingsbeleid

Het centrale idee achter het aanpassingsbeleid is dat de binnenwaartse gerichtheid van de economie alsmede de grote rol die de overheid in het productieproces heeft gespeeld, India hebben gemaakt tot een inefficiënte economie met een hoog kostenniveau¹. Volgens de huidige regering is deze inefficiëntie, die bij voorbeeld tot uitdrukking komt in een naar internationale maatstaven lage produktiviteit van kapitaal en arbeid, mede veroorzaakt door een te sterke bescherming van de binnenlandse industrie tegen buitenlandse concurrentie en door een te grote overheidsregulering van de binnenlandse goederen- en financiële markten. De inefficiëntie is in het verleden nog versterkt door het gevoerde fiscale beleid, dat werd gekenmerkt door (i) hoge en stijgende overheidsuitgaven, (ii) een hoge indirecte belasting-

druk, en (iii) een herhaalde en voor Indiase begrippen sterke vergroting van de geldhoeveelheid door de monetisatie van een deel van het financieringstekort.

Bovendien werd de particuliere economische activiteit geremd door een tekort aan besparingen en door een inefficiënte allocatie van de beschikbare middelen. De beschikbare besparingen waren laag door het grote beslag erop van overheidswege alsook ten gevolge van de door het fiscale beleid veroorzaakte inflatie. Voorts was de allocatie van de beschikbare besparingen inefficiënt door overmatig overheidsingrijpen, waarbij van overheidswege aan een aantal sectoren prioriteit werd verleend op andere dan bedrijfseconomische gronden (hierop komen we nog terug)².

Op basis van bovenstaande diagnose ligt het door de Indiase overheid gevoerde beleid voor de hand. Forse bezuinigingen op de lopende uitgaven, investeringen en inkomensoverdrachten van de overheid moeten zowel belastingverlagingen mogelijk maken als monetisatie van de financieringstekorten vermijden. Op deze manier worden investeringsmiddelen vrijgemaakt voor de efficiëntere particuliere sector. In de tweede plaats wordt gepoogd om het aanbod en de efficiëntie van de particuliere sector te bevorderen door het afschaffen van beperkingen op de internationale handel, hetgeen particuliere bedrijven zou forceren tot internationale concurrentie, en door het afschaffen van overtollige overheidsbemoediging op de binnenlandse markten (deregulering

* De auteurs zijn verbonden aan respectievelijk het Tinbergen Instituut en het Centrum voor Ontwikkelingsprogrammering, Erasmus Universiteit Rotterdam.

1. Zie de 'Finance minister's budget speech' van 24 juli 1991, in: U. Kapila (red.), *Recent developments in Indian economy with special reference to structural reforms*, Delhi, 1992. Het Indiase programma heeft veel gemeen met aanpassingsprogramma's uitgevoerd in andere landen. Voor een vergelijking zie L. Taylor, *Varieties of stabilization experience*, Clarendon Press, Oxford, 1988.

2. Zie bij voorbeeld het *Report of the Narasimham Committee on the Financial System*, Delhi, december 1991.

Tabel 1. Enkele macro-economische gegevens van India, in %

	1992 ^a	1991 ^b	1990 ^c	1989 ^c
Betalingsbalans				
Saldo handelsbalans/bbp		-0,7	-2,0	-1,7
Saldo lopende rekening/bbp		-2,5	-2,3	
Buitenlandse schuld/bbp			25,0	24,5
Schuldendienst/uitvoer			26,8	26,6
Overheidsfinanciën				
Directe belastingen/bbp	2,5	2,4	2,1	2,0
Indirecte belastingen/bbp	9,8	8,8	8,8	8,2
Rentebetalingen/bbp	4,7	4,4	4,1	3,9
Subsidies/bbp	1,5	2,0	2,3	2,3
Financieringsstekort/bbp	-5,0	-6,2	-8,4	-7,9
Monetaire financiering/bbp	0,8	1,4	2,8	3,1
Inflatie				
Voedselprijsstijging	7,0	13,6	10,3	7,5
Industriële prijsstijging		18,2	13,0	2,2
		11,2	8,4	11,3
Groei reëel bbp				
	4,0	2,5	5,8	5,2

a. Begrotingsraming.

b. Herziene begrotingsraming.

c. Realisatie.

Bron: *Economic and Political Weekly*, 11-18 april 1992, blz. 808, 849-852; en 13-20 juni 1992, blz. 1241-1242.

van de industrie, privatisering van overheidsbedrijven en liberalisatie van financiële markten). Dit alles zou op termijn de particuliere sector stimuleren tot een verhoging van de netto export, waarmee de import van technologisch hoogwaardige (doelmatiger) kapitaalgoederen zou kunnen worden gefinancierd.

In de transitieperiode zal de groei van de exportopbrengsten waarschijnlijk niet voldoende zijn om in de benodigde importen te voorzien. In deze periode kan het tekort aan aan buitenlandse valuta met internationale leningen worden gedekt. Ten slotte zou in deze visie de afnemende groei van het nationale inkomen als gevolg van de reductie van de overheidsuitgaven, gecompenseerd kunnen worden door de toename in de binnen- en buitenlandse particuliere vraag in reactie op de lagere prijzen die door de verhoogde efficiëntie worden bewerkstelligd.

Concrete maatregelen

Macro-economische stabilisatie

Het aanpassingsprogramma begon met een beleid gericht op macro-economische stabilisering, dat zich concentreerde op de beperking van de inflatie en een snel herstel van het evenwicht op de overheidsrekening en de betalingsbalans³. De poging tot stabilisering werkte voornamelijk via contractie, importrestricties en devaluatie. Er werd bezuinigd op de overheidsuitgaven, de particuliere vraag werd beperkt door renteverhoging, importen werden onderworpen aan kwantitatieve beperkingen en de rupiya werd met 20% gedevalueerd. Om het onmiddellijke tekort aan buitenlandse valuta's te overbruggen, werd \$ 2,26 mrd. geleend van het IMF.

In het begrotingsjaar 1992-1993 moet het financieringsstekort tot 5% van het bruto binnenlandse product (bbp) worden teruggebracht. Daartoe worden de tarieven op de investeringsuitgaven en worden de tarieven voor het openbaar vervoer en de door de overheid gereguleerde energieprijzen (met name benzine) aanzienlijk verhoogd. Al met al verwacht de regering voor het begrotingsjaar 1992-93 een reële economische groei van 4% bij een daling van de inflatie tot 7%.

Deregulering en liberalisering

De tweede groep van maatregelen beoogt de particuliere aanbodzijde van de economie te stimuleren door middel van lastenverlichting, deregulering en liberalisering. De begroting voor het financiële jaar 1992-93 bracht een aantal noemenswaardige lastenverlagingen met zich mee, zoals een verlaging van het hoogste marginale belastingtarief op particulier inkomen tot 40%, een verlaging van de vermogens- en dividendbelasting, en een verhoging van de belastingvrije voet. Tegelijkertijd werden de maximale invoertarieven gereduceerd van 150 naar 110% met de bedoeling ze binnen twee tot drie jaar verder te reduceren tot een niveau van 20-40% voor alle goederen.

Deregulering vindt plaats in de industrie (opheffing van overheidsmonopolies, gedeeltelijke privatisering van winstgevende overheidsbedrijven) en op het gebied van de binnenlandse investeringen (bijna volledige opheffing van het licentiesysteem). Van groot belang is ook de deregulering van de financiële sector. Hier is sprake van een forse reductie van het aandeel in de totale kredietverlening dat tegen gesubsidieerde rentevoeten aan prioriteitssectoren wordt verleend (voorheen circa 40%).

Ten slotte is met het oog op de liberalisering van de buitenlandse handel, de rupiya gedeeltelijk convertibel gemaakt. Exporteurs mogen voortaan 60% van hun exportopbrengsten omwisselen tegen de vrije marktcoers, terwijl de resterende 40% dient te worden geruild tegen de officieel vastgestelde koers.

Resultaten tot nu toe

Dank zij de leningen van onder andere het IMF is de Indiase economie er in geslaagd om in mei-juni 1991 een acute betalingsbalanscrisis te doorstaan. Met name door de via importrestricties afgedwongen importcompressie, is in 1991 het tekort op de handelsbalans teruggebracht tot 0,7% van het bbp, het kleinste handelsbalanstekort in de afgelopen 10 jaar (tabel 1). Opmerkelijk is dat ondanks de devaluatie in dezelfde periode, de Indiase exporten zowel in volume als in waarde (uitgedrukt in buitenlandse valuta) met 5% zijn gedaald. De belangrijkste oorzaak hiervan is de daling van het exportvolume door het wegvallen van het handelsverkeer met enkele Oost-europese landen en de Sovjet-Unie. In tegenstelling

3. De belangrijkste maatregelen genomen onder het aanpassingsprogramma staan vermeld in het in 1991 gepubliceerde *Memorandum of economic policies for 1991-92 and 1992-93*, Delhi, Ministerie van Financiën, en in de Finance minister's budget speech, 29 februari 1992.

tot wat werd gehoopt, is de reductie in het handelsbalanstekort dus vooral teweeggebracht door importcompressie, en niet door stijging van de export.

Ook de economische groeicijfers zijn verre van bemoedigend. Terwijl het bbp in 1990-91 met 5,8% groeide, was dit in 1991-92 slechts 2,5% (tabel 1). Dit is niet verwonderlijk gezien het contractionaire karakter van het macro-economische stabilisatiebeleid. Het restrictieve begrotingsbeleid, de hogere rentetarieven, de stringente kredietbeperkingen en de importrestricties hebben alle bijgedragen tot een afname van de industriële productie met 0,9% in de periode april-december 1991. Ook de landbouwproductie stagneerde niettegenstaande een goede moesson. Hierdoor was de Indiase overheid voor het eerst sinds jaren jaar gedwongen voedsel te importeren.

De daling die is opgetreden in de binnenlandse groei komt niet als een verrassing. De terugval is in de ogen van de hervormers tijdelijk en wordt volgens hen volledig veroorzaakt door het wegvallen van een deel van de overheidsvraag (als gevolg van de bezuinigingen) en van de exportvraag (door wereldmarktomstandigheden). Naar verwachting zullen de genomen maatregelen pas op de langere termijn vruchten afwerpen⁴. Opmerkelijker is dat ondanks het contractionaire stabilisatiebeleid, de inflatie in 1991-92 maar liefst 13% bedroeg (tabel 1). Deze inflatie kan dan ook niet op basis van alleen vraagfactoren worden verklaard. Aanbodfactoren (waarover later meer) en de door de devaluatie gestegen importprijzen zijn zeer voornamelijk oorzaken van de toegenomen inflatie.

Ten slotte lijkt de inkomensongelijkheid als gevolg van het aanpassingsprogramma te zijn toegenomen. Het zijn namelijk vooral de lagere inkomensgroepen die er het meest van te lijden hebben. Met name deze groepen worden met omvangrijke werkloosheid bedreigd, nu veel kleine en middelgrote industriële bedrijven door faillissement worden getroffen, nadat hun winstmarges onder druk zijn komen te staan door de hoge rente en de door de devaluatie duurder geworden geïmporteerde inputs⁵. Daarnaast is de toegenomen inkomensongelijkheid het gevolg van de gestegen inflatie, die zich heeft geconcentreerd in agrarische producten, welke een relatief groot aandeel vormen in het budget van lagere inkomensgroepen.

Tekortkomingen aanpassingsprogramma

Het is naar onze mening niet erg waarschijnlijk dat de (tot nu toe teleurstellende) resultaten van de Indiase hervormingen op de langere termijn zullen verbeteren. De reden hiervan is dat de logica van het doorgevoerde aanpassingsprogramma enkele tekortkomingen bevat, die maken dat de economische doelen die de regering zich heeft gesteld niet kunnen worden bereikt. Onze kritiek betreft met name de veronderstelde positieve gevolgen van het aanpassingsprogramma voor het aanbod van de particuliere sector en de mogelijkheden voor exportgeleide groei.

Aanbod particuliere sector

Het aanpassingsprogramma legt een grote nadruk op de aanbodkant van de economie, waar het de particuliere sector betreft, terwijl de overheid vooral een rol in het beïnvloeden van de totale vraag wordt toegedacht. Aan de aanbodeffecten van deze overheidsmaatregelen wordt echter geen aandacht geschonken. In onze visie doet het nieuwe fiscale en monetaire beleid, dat gericht is op de vervanging van overheidsinvesteringen en particuliere investeringen met een laag rendement door 'efficiënte' particuliere investeringen, de economische groei dalen, niet alleen door wegvallende (overheids)vraag, maar ook door wegvallend aanbod (inclusief overheidsaanbod). Bovendien zullen de negatieve effecten van de hervormingen op de particuliere investeringen niet slechts tijdelijk van aard zijn.

Wegvallende overheidsinvesteringen

Daarbij kan in de eerste plaats gewezen worden op het feit dat de bezuinigingen in de afgelopen jaren vooral de overheidsinvesteringen hebben getroffen. Met name de overheidsinvesteringen in agrarische infrastructuur, zoals irrigatiefaciliteiten en elektriciteit, hebben het moeten ontgelden. Volgens de begroting nemen de betreffende uitgaven in het komende jaar nominaal met slechts 6% toe, hetgeen bij de huidige inflatie van 13% een aanzienlijke reële daling betekent.

De regering verwacht dat deze daling op termijn ruim zal worden gecompenseerd door een toename van de particuliere investeringen. Een groot deel van de overheidsinvesteringen betreft echter investeringen die de particuliere sector niet bij machte of niet van zins is op zich te nemen, maar die anderzijds particuliere investeringen in andere sectoren mogelijk en winstgevend maken. Met name in de sectoren energie, transport en agrarische infrastructuur speelt de overheid een belangrijke rol die niet zonder meer door het particuliere bedrijfsleven kan worden overgenomen. Bezuinigingen op overheidsinvesteringen in deze cruciale sectoren verzwakken de aanbodkant van de economie, en kunnen een groot deel van de (potentiële) productie verloren doen gaan.

Zo is de belangrijkste oorzaak voor de tegenvallende agrarische groei in de afgelopen jaren ons inziens gelegen in de onvoldoende uitbreiding van de agrarische infrastructuur gedurende de jaren tachtig en begin jaren negentig, waaraan met name de voortdurende daling van overheidsinvesteringen debet is⁶. Het resultaat hiervan is dat in de periode 1989-92

4. Zie bij voorbeeld Manmohan Singh (1992), After one year of structural reforms in Indian economy, in: U. Kapila (red.), op. cit., 1992.

5. S. Mundle, The employment effects of stabilisation and related policy changes in India, in: R. Islam en E.G. Mabere (red.), *Social dimensions of structural adjustment in India*, ILO-Artep, Delhi, 1992.

6. Zie M.K. Rakshit, Issues in structural adjustment of the Indian economy, paper gepresenteerd op de conferentie van de International Economic Association in Moskou, augustus 1992.

de jaarlijkse groei van de voedselproductie ongeveer 0,7% bedroeg, hetgeen laag is ten opzichte van een bevolkingsgroei van 2,1% en ten opzichte van de groei in voorafgaande jaren.

Een tekortschietende agrarische groei heeft in een land als India belangrijke macro-economische implicaties. Niet alleen remt het de groei van dat deel van de industriële sector dat inputs van de landbouw betreft, maar ook leiden agrarische prijsstijgingen, die een gevolg zijn van agrarische aanbodtekorten, tot prijsstijgingen van industriële goederen die met agrarische inputs zijn vervaardigd. De inflatie in India is zelfs grotendeels te verklaren uit agrarische prijsstijgingen en maar ten dele uit monetaire of fiscale factoren. Zo bestaat er geen statistisch significant verband tussen inflatie en het begrotingstekort, de mate van monetaire financiering of de geldhoeveelheid (M3)⁷.

Afschaffing prioriteitsstelling in de kredietverlening

Ten tweede zal de (gedeeltelijke) afschaffing van de prioriteitsstelling in de kredietverlening de groeiomlijkingen van een aantal belangrijke sectoren, waaronder opnieuw de landbouw, ernstig beperken. De prioriteitsstelling in de kredietverlening is ooit ingevoerd ter stimulering van dat deel van de particuliere productie dat weliswaar gekenmerkt wordt door een laag rendement, maar dat macro-economisch gezien niettemin van groot belang is. Het betreft vooral de agrarische en de kleinschalige industriële productie.

Een hoge agrarische productie is nodig ter vermindering van inflatoire druk, alsmede om de beschikbaarheid van voedsel tegen betaalbare prijzen te kunnen garanderen aan dat deel van de Indiase bevolking dat onder de armoedegrens leeft (meer dan 40%). Invoer van de benodigde hoeveelheid graan zou de prijzen weliswaar laag kunnen houden, maar zou de bestaande onevenwichtigheden op de betalingsbalans vergroten. Kleinschalige bedrijven zijn verantwoordelijk voor een groot deel van de totale industriële productie. Voor de betalingsbalans is het veiligstellen van de productie in de kleinschalige industrie eveneens van groot belang aangezien deze producenten het merendeel van de export voor hun rekening nemen.

De agrarische en kleinschalige industriële sectoren zijn in hoge mate afhankelijk van krediet ter financiering van hun investeringen en werkkapitaal. Vergeleken met grote industriële bedrijven hebben agrarische en kleinschalige industriële bedrijven nauwelijks mogelijkheden tot uitgifte van aandelen en veel kleinere mogelijkheden tot interne financiering⁸. Gezien hun lage financiële rendement is ook commerciële kredietverlening geen optie. Vanwege hun hoge sociale en/of macro-economische rendement kreeg een aantal van deze sectoren daarom via het genationaliseerde bankwezen circa 40% van het totale beschikbare krediet tegen een lage rente toebedeeld.

Het succes van de Groene Revolutie was zonder de toegenomen beschikbaarheid van krediet voor moderne inputs als kunstmest en pesticiden niet mogelijk geweest. Verhoging van de rente onder gelijk-

tijdige afschaffing van de prioriteitsstelling in de kredietverlening, bedreigt de groei van deze sectoren, met alle genoemde macro-economische consequenties van dien.

Overheidsinterventie in de kredietmarkt blijft noodzakelijk voor een 'optimale' allocatie van het krediet voor korte-termijn werkkapitaal en lange-termijn investeringen. Ons inziens is de splitsing van de kredietmarkt in een commercieel en een niet-commercieel deel optimaal. In het commerciële deel zullen de krachten van vraag en aanbod de rentetarieven doen stijgen, hetgeen de besparingen stimuleert. Het niet-commerciële deel kan bij voorbeeld de vorm krijgen van op de prioriteitssectoren toegesneden kredietinstellingen waar krediet wordt verleend tegen gesubsidieerde rente.

Een beleid dat te eenzijdig is gericht op de vraag-effecten van fiscaal en monetair beleid onder verwaarlozing van bovengenoemde aanbodeffecten, loopt het risico een spiraal in werking te zetten waarin het vraagoverschot en de inflatie niet kunnen worden weggewerkt doordat de terugdringing van het financieringstekort het aanbod sneller doet dalen dan de vraag. Het is vooral in landen waar de overheid stond op handhaving van cruciale overheidsinvesteringen (zoals in Zuid-Korea), dat aanpassingsprogramma's succesvol zijn geweest. Het is dus van belang de kredietverlening aan, en de overheidsinvesteringen in, sectoren waarin het aanbod achterblijft bij de vraag, veilig te stellen.

Exportgeleide groei

Voor het welslagen van het structurele aanpassingsprogramma lijkt de Indiase regering in de huidige situatie van stagnerende binnenlandse vraag vooral te vertrouwen op de toekomstige groei van de industriële uitvoer, ten gevolge van enerzijds de devaluatie en anderzijds het gedeeltelijk vrij laten van de rupiya-koers.

Deze toekomstverwachtingen zijn om een aantal redenen misschien te hooggespannen. Ze zijn gebaseerd op de aanname dat een devaluatie op zich al een positieve invloed op het (industriële) exportvolume zal hebben, terwijl de omvang van de Indiase uitvoer in sterkere mate door een combinatie van andere factoren lijkt te worden bepaald, zoals de internationale conjunctuur, de beschikbaarheid van internationale distributiemogelijkheden, de levertijden en de produktkwaliteit⁹.

Met name de internationale conjunctuur is op dit moment niet gunstig. Met de dreigende recessie in delen van Europa en met het (bijna) vastlopen van de GATT-besprekingen, dreigt het protectionisme in

7. M.K. Rakshit, The macro-economic adjustment programme: a critique, *Economic and Political Weekly*, 1991, blz. 1977-1988.

8. Zie N.A. Mujumdar, Financial reforms and rural development, *Economic and Political Weekly*, 4 april 1992.

9. Zie B.G. Kumar, Can the market do it? Economic reform in an uncertain world, *Economic and Political Weekly*, 21 maart 1992; en ook R.G. Gidadhbuli, Requiem for rupee trade, *Economic and Political Weekly*, 30 mei 1992.

het internationale handelsverkeer weer de kop op te steken. De vorming van de Europese interne markt en het handelsverdrag tussen Mexico, Canada en de Verenigde Staten (NAFTA) hebben aanzienlijke implicaties voor de groei en samenstelling van de wereldhandel met ernstige negatieve consequenties voor de (buitengesloten) Indiase economie. Deze negatieve gevolgen worden nog versterkt door de desintegratie van de Sovjet-Unie, een van India's voornaamste handelspartners, en door de weigering van de GOS om de vroegere handelsovereenkomsten met India te verlengen.

Er is echter nog een andere reden waarom verhoogde industriële exportgroei waarschijnlijk strijdig is met de realisatie van de doelstellingen van het aanpassingsprogramma (hogere economische groei, lagere inflatie, lagere tekorten op de begroting en de betalingsbalans). Een verhoogde exportgroei zal weliswaar in eerste instantie leiden tot een toename van het industriële inkomen, aangezien er voldoende overcapaciteit in de industriële sectoren bestaat, maar in tweede instantie ook tot een toename van de toch al hoge binnenlandse inflatie. De reden hiervan is dat een groot deel van de inkomensgroei wordt besteed aan extra vraag naar voedsel en andere agrarische producten, waaraan het langzaam groeiende en relatief prijsinelastische agrarische aanbod op de korte termijn niet gemakkelijk zal kunnen voldoen. Het aldus ontstane vraagoverschot naar landbouwproducten resulteert in agrarische prijsstijgingen, die op hun beurt weer leiden tot loon- en produktiekostenstijgingen in de niet-agrarische sectoren. De negatieve gevolgen hiervan voor zowel de inkomensverdeling als de internationale concurrentiepositie van Indiase exporteurs zouden de overheid kunnen doen besluiten tot extra publieke distributie van voedsel, verkregen uit eigen voorraden of uit additionele invoer. Dit zal echter onherroepelijk leiden tot grotere financierings- en/of betalingsbalanstekorten. Het afgelopen jaar heeft de werking van dit mechanisme al duidelijk laten zien.

Een succesvol exportbeleid moet de herstructurering van de exportsector in reactie op een veranderende wereldvraag bevorderen met zowel prijsbeleid (inclusief wisselkoersaanpassingen en rentesubsidies) als met niet-prijs-interventies (zoals via overheidsinvesteringen in cruciale sectoren). In de tweede plaats kan een succesvol exportbeleid niet los worden gezien van een beleid ter vergroting van het produktiepotentieel van de belangrijkste 'wage-goods' sector, de landbouw.

Conclusie

Het gaat niet erg goed met de Indiase economie: de economische groei vertraagt, de inflatie loopt op en de tekorten op de overheidsbegroting en de betalingsbalans zijn tot nu toe alleen maar verminderd door respectievelijk forse bezuinigingen op investeringen en sociale uitgaven, en strenge importrestricties. De huidige regering slaagt er vooralsnog niet in al haar korte- termijn doelstellingen volledig te realiseren.

Ook op de middellange termijn lijkt het gevoerde structurele aanpassingsbeleid niet aan de gestelde doeleinden te voldoen. Door de bezuinigingen op overheidsinvesteringen in agrarische infrastructuur worden de mogelijkheden voor hogere agrarische groei in de komende jaren ernstig beperkt, hetgeen op haar beurt grenzen zal stellen aan de beperking van de inflatie. Vervolgens zullen de particuliere investeringen in enkele cruciale sectoren, zoals de landbouw, de energieproductie en de transportsector alsook in het industriële midden- en kleinbedrijf, worden ontmoedigd door de deregulering van het financiële systeem. Hierdoor zal op grote schaal produktie, inkomen en exportgroei verloren gaan. Bij een voortzetting van het huidige beleid lijken er de komende jaren voor de Indiase economie dan ook vooral stagnerende economische groei, voortdurend hoge inflatie, groeiende sociaal-economische ongelijkheid en toenemende afhankelijkheid van de internationale financiële instellingen in het verschiep te liggen.

Een beleid met een beter toekomstperspectief zal de overheidsinvesteringen in de landbouw en infrastructurale sectoren meer ontzien. Dit hoeft bezuinigingen en financiële hervormingen niet in de weg te staan, mits niet uit het oog wordt verloren dat behalve de hoogte vooral ook de samenstelling van overheids- en particuliere investeringen van belang is. Bovendien lijkt de huidige structuur van de inkomstenbelasting, waarbij slechts twee procent van de huishoudens belastingplichtig is, voldoende ruimte te bieden voor een herstel van het evenwicht op de overheidsbegroting door een vergroting van de belastingbasis.

C.W.M. Naastepad
S.T.H. Storm